

**SCIENTIFIC PAPERS
OF THE UNIVERSITY OF PARDUBICE**
Series C
Faculty of Humanities
7 (2001)

**K DĚJINÁM INTERKULTURNÍ PEDAGOGIKY.
ŠKOLNÍ VÝLET NĚMECKÝCH DĚTÍ V
KRUŠNOHORSKÝCH VEJPRTECH V ROCE 1925**

Andreas Pehnke
Univerzita Ernsta Moritze Arndta v Greifswaldu

Hlavní ideou pokusné pedagogické práce učitele Fritze Müllera (1887-1968), který patřil ve 20-letech mezi nejrozhodnější reformátory obecné a hlavní školy W. Humboldta v Chemnitz, byla nejen koedukace dívek s chlapci, která představovala ještě na počátku výmarské republiky jistou výjimku, ale i výuka žáků ve věkově heterogenních třídách (skupinách), kterou úspěšně uskutečňoval zpočátku (od roku 1924) v osmi a později v deseti třídách (skupinách). Tato Müllerova iniciativa patří dodnes k nejrozsáhlejším pokusům v rámci celoevropských dějin reformního pedagogického hnutí. Důležitou roli v Müllerově pokusu hrály i další reformní a pokusné pedagogické prvky, např. výuka v jádrových kurzech, odborné vyučování s řadou sociálně výchovných aspektů skupinového vyučování věkově různých dětí, úzká spolupráce dětí se skupinami učitelů atd.

Od počátku spojoval Müller svoje reformně pedagogické aktivity také s interkulturními aktivitami. V roce 1925 prožila jeho učební a vyučovací skupina věkově heterogenních dětí (žáků) první zahraniční zkušenosti. Poté, co starosta Hacker spolu s učiteli školy Fellingbauerem, Zappem a Fischerem z českého pohraničního městečka Vejprty navštívili v květnu 1925 Humboldtovu školu v Chemnitz a setkali se s učitelem F. Müllerem a byli doslova fascinováni jeho reformně pedagogickými aktivitami, přišlo do Chemnitz z Vejprtu oficiální pozvání pro Müllerovu skupinu, které jí umožňovalo prázdninovou cestu do Vejprtu a okolí. Tak se 4 dívkám a 21 chlapcům z 5. až 9. třídy chemnitzské školy otevřela na přelomu září a října 1925 i díky českým rodinám, v nichž byly děti ubytovány, cesta k zážitkům a hlubokým dojmům z kultury a všedních dnů v sousedních Čechách. Německé děti, které pocházely většinou z dělnických rodin v Chemnitz, tak mohly po extrémně bídných letech poválečného života spojeného s hladovými zimami, hyperinflací, měnovou reformou a placením válečných reparací v první polovině 20 let prožít výlet, o kterém mohly dříve jen snít. Zachovala se zpráva jednoho ze žáků Müllerovy skupiny, Waltera Janky, o tom, jak mohl přece jen cestovat spolu s ostatními do Vejprtu, ačkoliv byl

pro výlet z rodiny určen již starší bratr Otto a rodina neměla peníze pro Waltera: *“Skupina mne stejně vzala s sebou. Měl jsem obrovskou radost, že mohu jet také. Neboť to bylo poprvé v mém životě, kdy jsem mohl cestovat.”*

Skupina dětí spolu s učitelem Müllerem odjela 28. září 1925 z chemnitzského nádraží přes Wolkenstein do Steinbach, odkud šla dále pěšky přes Hirtenstein, Salzung, Schmalzgrube, Jöhstadt do Bärenstein. Zde byla vyzvednuta vejprtským učitelem Hammerem. *“Všichni jsme byli zvědaví jak vypadá hranice. A právě na malém mostku přes potok byla. Před celníci stáli dva čeští úředníci, kteří kontrolovali naše cestovní dokumenty.”*(s. 21).

Po příjezdu do Vejprty byly děti přiděleny jednotlivým českým rodinám. V cestovním dokumentu je řada míst, v nichž se děti zpětně vyjadřovaly o zážitcích se svými hostiteli, např.: *“V mé pěstounské rodině to bylo velmi hezké a dobré. Každé ráno a večer jsem dostal najíst. Během dne jsme chodily pěšky po okolí. Ráno jsem snědl housku namazanou dobrým máslem a ještě jednu jsem dostal na výlet. Večer byl na stole plný talíř kyselých okurek, hrnec kafe a tuková štola* (druh krušnohorského pečiva podobného vánočce, pozn. překl.). *Brzy jsem už nemohl, jak jsem byl sytý”,* napsal Kurt Schneider (s. 60). Také Otto Janka sděloval, že *“ráno a večer vždy dostal hodně dobrého jídla”* (s. 63). *“Mně se v české rodině velmi líbilo”,* napsala Hilde Rauschelbachová. *“Mně řekli, abych je o příštích prázdninách opět navštívil. K tomu mám velkou chuť”*(s. 49). Hans Dreher se cítil být rovněž velmi dobře přijat “náhradními” rodiči a poznamenal: *“Byli katolického vyznání. V ložnici visel nad postelemi velký obraz Krista”* (s. 51). Také Herbert Schindler, které stejně jako ostatní děti navštěvoval světskou pokusnou školu v Chemnitz, vyvozoval na základě obrazu Ježíše Krista, který viděl v české rodině, *“že v Čechách je všechno ‘svaté’”*(s. 58). Bohužel jen Heinz Zückmantel prožil ostrou rodinnou hádku a musel českou rodinu vystřídat (s. 53-54).

Příštího dne, 29. srpna 1925, si skupina německých dětí prohlédla muzikantské městečko Příšečnice (Pressnitz), které leželo v krajině mezi Holým vrchem (Holzberg, také Höllberg), Špičákem (Spitzberg) a Měděncem (Kupferberg). Dále šly děti pěší túrou, která měla být podle zprávy Waltera Janky velkou zacházkou (s. 81-82), do obce Hasištejn (Hassenstein) a prohlédly si starý hrad, který se nachází jižně od Suniperku (Sonnenberg, dnes Výsluní), dnes Výsluní. *“Poblíž hradu jsme viděli hladovou a obětní zeď. Potom jsme šli k tahacímu mostu a prvním nádvořím až na hlavní zámecké nádvoří. Vysoké pyšné zdi pevného hradu ležely před námi. Pečlivě jsme si všechno prohledli. Rytířský sál, parkány, strážní věž, hradby”* (s. 26). Všechny informace, které byly žáky o dějinách hradu Hasištejn získány, byly včetně velmi pečlivých ilustrací a nákresů zapsány do cestovní zprávy (s. 72-80). Parním vláčkem Československé železnice, který byl dětmi třikrát velmi podrobně kontrolován a prohlédnut (s. 84-85), se děti vrátily do Vejprty, kde byly na nádraží vyzvednuty zástupci “svých” rodin. během celého výletu se děti velmi živě zajímaly o dvojjazyčné nápisy a názvy obcí. V cestovním dokumentu se na straně 85 objevil seznam obcí i s českými ekvivalenty. Uvádíme pro ilustraci malou ukázkou:

Weipert	heiřt	Vejprty
Kupferberg	heiřt	Měděnec
Sonnenberg	heiřt	Suniperk (dnes Výsluní)
Schmiedeberg	heiřt	Šmideberk (dnes Kovářská)
Klösterle	heiřt	Glařterec (dnes Klášterec nad Ohří)

Poslední zářijový den roku 1925 (ve středu) jely chemnitzské děti nejprve vlakem přes Kovářskou (Schmiedeberg) do Měděnce (Kupferberg). Po prohlídce místního kostela se mohly děti kochat *"nádhernou vyhlídkou do Čech"* (s. 30). V průběhu dalšího putování si děti prohlédly zbytky důlních jam na měděnou rudu. Přes Údolíčko (Kleinthal) a zříceniny hradu Perštejn (Schönburg) došly až do obce Perštejn (Pürstein). Další cesta vedla do Klášterce nad Ohří (Klösterle) v údolí Ohře (Eger), kam došli krátce před setměním. Posledním cílem putování toho dne byl most přes Ohří. Než si ale mohly unavené dětské nohy odpočinout ve vlaku z Měděnce do Vejprt, musely zdolat náročnou zpáteční pěší túru z Klášterce do Měděnce, a to již za úplné tmy: *"Silnice stoupala do kopce v samých zatáčkách. Zcela vyčerpaní jsme se mohli občerstvit jen kouskem hořké čokolády. Werner Heilmann již také nemohl. Musel jsem ho stále povzbuzovat k pohybu. Neúnavným průvodcem na cestě nám byl měsíc, který vše tajuplně osvětloval. Najednou bylo slyšet zepředu dozadu křik. Jsme u cíle! Všichni jsme byli šťastní. Vlak měl ještě půl hodiny zpoždění, ale unaveným nohám to vůbec nevadilo"* poznamenal do kroniky Helmut Winkler (s. 34-35).

Když se potom 1. října 1925 německé děti loučily se svými "náhradními" rodiči, *"dostaly na cestu pořádný krajíc chleba s máslem a byly požádány, aby se při příští návštěvě Vejprt určitě u nich zastavily"*(s. 51-52). Po srdečném rozloučení odešla celá Müllerova skupina dětí pěšky podél hraničního potoka mezi Čechami a Saskem. V obci Heramerunterwiesenthal potom přešli přes celnici na saskou stranu a došli pěšky až do obce Oberwiesenthal. Mlha zakrývala pohledy na hory Fichtelberg a Keilberg a proto děti pokračovaly pěšky do obcí Rote Vorwerk a Vierenstraße, kde přenocovaly v ubytovně chemnitzského turistického spolku.

Poslední den celého výletu strávily děti v ubytovně turistického spolku ve Vierenstraße na úpatí hory Fichtelberg, kterou již důvěrně znaly z pětítýdenního pobytu ve škole v přírodě v létě 1924. Tento pobyt byl dětmi zdokumentován ve zprávě o rozsahu více jak 600 stran, kterou Fritz Müller označil za "výhonek" svého vlastního reformně pedagogického snažení pro podporu sociálně výchovných hledisek školní práce. Během obou pobytů chemnitzských dětí v ubytovně ve Vierenstraße byla hlavním cílem péče o posílení přirozeného pocitu z vlastního těla u dětí. F. Müller se stal propagací vědomé eubiotické péče o nahé tělo jedním z prvních propagátorů "svobodné kultury těla" (Freikörperkultur), která se začala šířit od konce 19. století v kontextu reformy životního stylu a projevů všedního dne. Walter Janka o tom v cestovní zprávě napsal: *"V umývárně v ubytovně jsme se mohly všechny děti do sytosti "vycachtat" ve studené vodě. Nikomu nevadilo, že jsme tam vždy udělaly dokonalou povodeň. Drhnutí těla ve vodě bylo moc pěkné. Drhly jsme se navzájem. A to vše jsme dělali nikoliv v plavkách, ale docela nazí"* (s. 116).

Z ubytovny podnikla skupina dětí ještě jeden výlet na Siebensäure, kde se nacházelo velké rašelinné přírodní koupaliště: *"Když jsme vylezli z vody, vypadali jsme jako černoši, byli jsme docela černí. Po celém těle jsme neměli nic jiného než jen černá dřevěná vlákna rašeliny a špinavá černá voda nám stékala od hlavy až k patě. Cítili jsme se všichni velmi spokojení, ale problém byl, že v okolí nebyla žádná čistá voda na opláchnutí těla. Šli jsme tedy o kus dál, našli jsme močálové kaluže a v nich jsme se navzájem omývali"* (s. 118-119). Po návratu do ubytovny si děti zabalily zavazadla na cestu domů. Pěšky potom putovaly přes Neudorf, Cran-

zahl, Sehma a Buchholz až na nádraží v Annaberg, odkud jely dále vlakem až do domovského města Chemnitz, kde si je na nádraží rozebrali jejich rodiče.

V následujících týdnech pak děti v průběhu školního vyučování zhotovovaly ilustrace, náčrtky a obrázky, sepisovaly popisy výletů a vlastní dojmy do postupně vznikal rozsáhlý cestovní dokument o rozsahu 132 stran, za který byl skupině odpovědný tým redaktorů se stavený z dětí (včetně Waltera a Otto Janka) a z učitele Müllera. V četných dopisech děkovaly německé děti "náhradním" rodinám a starostovi města Vejprt za umožnění nezapomenutelné prázdninové cesty a za "milé přijetí a veškerou péči. Bez bezplatného nezištného přijetí 25 dětí bychom nebyly schopny takový výlet uskutečnit a získat tak neobyčejné zážitky a zkušenosti. Kde bychom mohly vzít tolik peněz na takový výlet? Nemohly bychom se seznámit s krásným koutem Čech, který nám přinesl tolik radosti" (s. 129). Několik dětí udržovalo ještě dlouho potom písemný kontakt s vejprtskou rodinou, která jim poskytla ubytování a stravování (s. 128).

Myšlenka učitele Müllera o vzájemném porozumění národů byla jeho dětmi v pokusné škole realizována navázáním písemných kontaktů s anglickými a skotskými dětmi na podzim roku 1925. Významnou roli hrála v dětské korespondenci idea solidarity a vzájemné tolerance. Koncem roku 1925 koncertoval v pokusné škole v Chemnitz skotský houslista Soermus a děti z Müllerovy skupiny uspořádaly na zajištění tohoto koncertu i přes bídu a nedostatek v rodinách velmi úspěšnou sbírkovou akci.

K vrcholům zážitkově pedagogicky orientovaných podniků Müllerovy skupiny dětí patřila jistě pro všechny zúčastněné 23denní cesta s 2 dívkami a 12 chlapci v létě 1926 do Bavorska, kde navštívili Bayreuth, Norimberk a Mnichov, dále do Podunají s prohlídkou Řezna, Pasovem, Lince a Vídně a poté do Alp s návštěvou Štýrska a Solné komory. Cestovní zpráva o tomto zájezdu čítá více jak 600 stran velmi krásně ilustrovaných. Walter Janka byl opět hlavním redaktorem. Tato cesta do Rakouska zůstala u všech zúčastněných pevně ve vzpomínkách, jak o tom svědčí protokol ze společných setkání v 60. a 70. letech uložených v městském archivu v Chemnitz.

přeložil Karel Rýdl

Poznámky:

1. Walter Janka (1914-1994) se stal nejznámějším žákem F. Müllera. Po absolvování pokusné školy v Chemnitz se Janka vyučil povolání sazeč písma. v roce 1933 byly odsouzen jako vedoucí Komunistického svazu mládeže v Krušných horách k téměř dvouletému pobytu v převýchovném táboře v Bautzen, odkud byl v roce 1935 převezen do koncentračního tábora v Sachsenburg. Poté, co mu bylo SS odňato německého občanství, byl odsunut do Československa. Odtud se spolu s Čechy zúčastnil bojů ve Španělsku. V letech 1939 až 1947 žil v exilu ve Francii a Mexiku. V roce 1956 byl Janka jako šéfredaktor reformního nakladatelství v politickém procesu odsouzen za tvrdou kritiku stalinismu pod vlivem maďarského povstání na 5 let

2. Tento a další citáty pocházejí z rukopisného dokumentu "Cestovní zpráva Müllerovy skupiny *Vejprty a okolí*" (Chemnitz 1925, 132 stran), který děti po návratu z výletu ve škole sepsaly. In: Stadtarchiv Chemnitz. Zmíněný dokument je vyob-

razen a popsán v knize: A. Pehnke: "Ich gehöre in die Partei des Kindes!" Der Chemnitzer Sozial- und Reformpädagoge Fritz Müller (1887-1968). In Diktaturen ausgegrenzt – in Demokratien vergessen und wiederentdeckt. Beucha (bei Leipzig) 2000, na s. 45.

3. České ekvivalenty názvů obcí byly na žádost autora doplněny překladatelem za účinné pomoci dr. Jitky Malenínské z Ústavu pro jazyk český ČAV. Městečko Přísečnice již neexistuje a na jeho místě se rozprostírá vodní nádrž stejného jména.

4. Zpráva je uložena v Stadtarchiv Chemnitz

5. A. Pehnke: c.d., s. 35

6. Stadtarchiv Chemnitz. .Personenfond Alfred Wolfram

Resumé

Zur Geschichte interkultureller Pädagogik

Im Jahre 1926 starteten Chemnitzer Versuchsschüler zu einer Wandertour ins böhmische Weipert und die Umgebung. Im Mittelpunkt der Schulversuchsarbeit von dem Lehrer Fritz Müller (1887-1968) stand sowohl die Koedukation, der jahrgangsübergreifende Unterricht, Schülermitbestimmung, reformierter Fachunterricht, Kern-Kurs-Unterricht sowie vielfältige sozialerzieherische Aspekte in den Lebensgemeinschaften zwischen Schülern unterschiedlichen Alters mit ihren Lehrern und Erziehern, alles auf Grund der sog. Erlebnispädagogik.

Die Studie beschreibt den Ausflug der deutschen Schülern und Lehrern nach Weipert, was heute sehr spannende Lektüre sei, wenn die Studie damalige authentische Aussagen gemäß der von Kindern geschriebenen Ausflugchronik bringt.

Die Studie zeigt sich sehr aktuell zu sein, denn heute entfaltet sich in Europa wieder generell eine Welle der unterstützten Projekten, mit dem Ziel sich gegeneinander kennenzulernen.

Wasnoch jetzt fasziniert ist, daß die Schüler eine 132 Seiten umfassende Reisedokumentation fertigten.

Dem von Fritz Müller stets favorisierten Gedanken der Völkerverständigung suchte die Gruppe Müller auch durch die 1925 begonnene Pflege von Briefkontakten mit englischen und schottischen Schülern gerecht zu werden. In der Schüler-Korrespondenz spielte die Solidarität eine herausragende Rolle. Das konnten auch einige tschechischen Familien in Weipert erleben.

In diesem Zusammenhang möchte ich gerne die Aufmerksamkeit auf das Buch von dem Prof. Dr. A. Pehnke, die sich mit der Persönlichkeit von Fritz Müller befaßt.